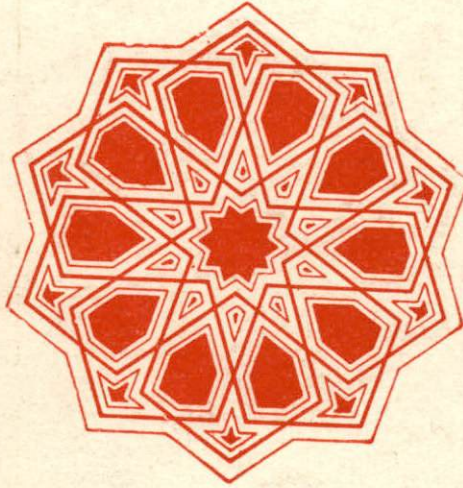

A. Ü. İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
Kütüphanesi

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I - IV

1957

DOĞUŞ LIMITED ŞİRKETİ MATBAASI — ANKARA

1 9 5 9

YIL : 1957

Cilt : VI Sayı : I-IV

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

A. Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Kütüphanesi

I - IV

1957

DOĞUŞ LİMİTED ŞİRKETİ MATBAASI — ANKARA

1 9 5 9

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No.
Prof. M. b. Tavit et TANCI	: Gâzzâliye Göre Kur'an'ın Tefsiri 1
Ali Himmet BERKİ	: İslâm'da Vakıf 19
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: Fârâbî ve İbn Sina'nın Garp Orta- çağ Düşüncesi Üzerinde Tesirine Dair Yeni Bazı Münakaşalar . . . 27
Prof. Dr. Şakir BERKİ	: İslâm Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilâtı 35
Prof. I. H. BALTACIOĞLU	: Din'e Doğru 44
Dr. Necati ÖNER	: Türkiye'de Yeni Mantık Ceryan- larının İlk Habercisi : Ali Sedad 60
E. W. F. TOMLIN	: Doğu ve Batı Hikmetleri. Çev. : H. G. YURDAYDIN 70
Hüseyin ATAY	: İslâmdan Önce Arap Yarımada- sında Putperestlik ve Yayılışı . . . 80
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: Hinwendung zur Europäisierung in der Türkischen Weltanschauung 90
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: Türk Düşüncesinde Avrupalılaş- ma Hareketleri 96
Doç. Dr. M. TAPLAMACI- OĞLU	: Sosyolojinin Kural ve Kanunları (Metod) 103
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: Dinin Mahiyeti Üzerine 120
N. DANIŞMAN - TUĞ	: Eş'arilik Neden Batımlığa ve Hu- lûl'e Karşı Cephe Almıştır? 135
N. DANIŞMAN - TUĞ	: Pourquoi L'Ash'arisme Combat-il l'Esoterisme et l'idée de la trans- fusion spirituelle? 153
N. DANIŞMAN - TUĞ	: Fusus'ul-Hikem Kitabının Türkçe ve Fransızca Tercümeleri 157
 <u>Kitap Tenkitleri :</u>	
Dr. Yaşar KUTLUAY	: Doç. Dr. Neş'et Çağatay, İslâm- dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı 159

İSLÂM HUKUKUNDA ADALET ESASLARI VE ADALET TEŞKİLÂTI

Prof. Dr. ŞAKİR BERKİ

I — Adalet teşkilâtının lüzumu :

Ne kadar medenî olursa olsun, her câmiada düzeni bozucu, kanunlara karşı gelici unsurlar, insanlar vardır. Devlet teşkilâtı bu gibilerin nizamı tekrar bozmaması, ferdi ve içtimâî haklara tekrar kasd eylememesi için bir takım müeyyideler sevk ederki, bunlardan bir kısmı cezaî diğerleri tazminat ve eski hale iade gibi medenî tedbirlerden ibarettir.

Mücerret kanun yapmak gayeyi hâsıl edemez. Asıl mühim mesele, kanunları, daha doğrusu, kanunlardaki cezaî ve hukukî müeyyideleri nizamı bozan kim olursa olsun herkes hakkında ve hiç bir mülâhazadan çekinmeksizin tatbik etmekten ibarettir. Aksi halde kanun yapmak fuzulî ve abes teşriî bir faaliyetden ibaret kalır. Kanunlar muntazaman ve vesile geldikçe tatbik edilirse, Halk, Hükûmetlerin ciddiyetini zihin ve ruhuna eyce yerleştirir; hükûmetlerin şaka bilmez ciddî icraat otoritesi olduklarına eyce kani olarak gerek fertlerin, gerek câmianın hukukuna saygı bakımından pek itinalı ve ihtiyatlı hareket lâzimesini hiç bir zaman aklından çıkarmaz. Bizce Amerika ve Avrupa halkının kanunlara mutlak itaatı ve bunu medenî ve hukukî terbiye haline getirebilmiş olmasının sebebi, o diyar hükûmetlerinin kanunları herkes hakkında adalette ve mutlaka tatbik etmesinden, bazı mülâhazalarla kanuna karşı gelenleri asla af etmemelerinden ibarettir. Medenî ve siyasî terbiye kisbidir, fitrî değildir. Bu terbiyeyi halka telkin edip iktisap ettirecek olan, hükûmetlerin kanunları tatbikdeki ciddiyetidir. Kanunların tatbikinde müsamaha, ihmâl ve adaletsizlik, ferd ve cemiyet hukukunun ihlâlinde ve nizamı devletin bozulmasında ilk ve en mühim âmildir.

İşte bu sebeblere binaendir ki, İslâm'da ve islâm hukukunda adalet, her şeyden önce gelmiş ve kanunların tatbikine büyük ehemmiyet atfedilmiştir. Büyük din ve devlet adamı H. Ömer'in göze batan ilk vasfı, onu cihanşumul eyleyen meziyeti, kanuna karşı gelenleri yılmaksızın ve mütemadiyen tâkib etmek, ve kimsenin yaptığını yanına bırakmaması olmuştur. Bu tâkib zihniyeti ve bu mühim vazifeyi bihakkın ve adalet hudutları içinde başarmış olduğundandır ki, Ömer'ül Faruk devri islâm adaletinin cihanşumul darbimeselleriyle dillere destan olduğu bir devir haline yükselebilmiştir.

Makalede islâm'da adâletin tahakkuku ile alâkalı şartlara, adâlet esaslarına, hâkimlerin vasıflarına temas ettikten sonra adâlet teşkilâtının kadrosundan bahsedilecektir.

II — İslâm adaletinin esasları :

İslâmda adaletin esasları, bütün islâm medeniyeti ve islâm hukukunun temelini teşkil eden Kur'anı kerimdeki, ahlâkî, içtimaî, malî, iktisadî ve hukukî prensiplerden ibarettir. Kur'anı kerimin türkçe meali üzerinde durularak okunup, inceden inceye tetkik edildiği zaman bu kitabda modern hukuk sistemlerinde mevcut adalet esaslarının hepsinin bulunduğu ve bu esasların her kes tarafından kolayca anlaşılabilen şekilde ifade edilmiş olduğu görülecektir. Ancak her kitabı münhasıran bîtaraf bir ilim zihniyeti ile okumak, dinî temayüllerin otoritesi altında kalarak bîtarafılığı bozucu mülâhazalardan hareketle başka neticeler çıkarmaktan iğtinab etmek lâzımdır.

İslâm adâletinin menbalarından ikincisi, Hz. Muhammedin ilim ve hukukla alâkalı sözleri, hadiseleridir.

Gerek İslâm dinini, gerek esaslarını bu dinden almış olan islâm hukukunu bihakkın anlamak ve anlatabilmek için yapılacak ilk iş, Kur'anı Kerim ile Hadisi şeriflerdeki ferdî, içtimaî esaslarla, adâlet, müsavat ve hürriyete mütedair kaidelerin hepsini okuyup öğrenmek ve üzerlerinde düşündükten sonra modern hukukdaki prensiplerle karşılaştırmak ve bir hükme varmak lâzımdır. Kur'an ve Hadis bilinmedikçe ne hakikî islâmîyet çıkırında yürümek, ne de ilim çerçevesi dahilinde islâm hukukundan bahsetmek mümkün olabilir.

Şurada memleketimizde çok yanlış anlaşılan ilmî bir hususa temas zarurîdir : İslâm hukuku deyince derhâl "Mecelle" tedaî edilir. İslâm hukukçusu deyince "Mecelleci" anlaşılır. Bu sakat bir düşüncedir. Zira Mecelle İslâm hukuku değildir; İslâm hukukunun bir cüz'üdür ki, ekseriya Borçlar hukukuna tekabül eder. Halbuki İslâm hukukunda da aynen Roma hukukunda ve bu bünkü bütün modern hukuk sistemlerinde olduğu gibi, şahsın hukuku, Aile hukuku, Miras hukuku, aynı haklar ve borçlar hukuku namiyle hususî hukuk kolları mevcuttur. (1) Şu halde, islâm hukuku Mecelle demek değildir. Hususî hukukun esasları, Kur'anı Kerimle Hadislerde mevcuttur. Binaenaleyh, İslâmda adalet yalnız Mecelledeki mahdut kaideler dahilinde mütalâa olunamaz.

Görülüyor ki islâmda ve islâm hukukunda adaleti izah için her şeyden evvel İslâmın ve islâm hukukunun esaslarını teşkil edip, bütün hukuk branşlarına dair kaideleri ihtiva eyleyen Kur'anı Kerim ve Hadisleri rehber ittihaz etmek, ilmî bir zaruret ve müspet ve muasır metod iktizasındandır.

III — İslâm hukukunun kaynakları :

Adalet, bir ihtilâfî hukuk kaynaklarına uyarak dâvacı veya dâvalı lehine halletmektir. Muasır hukukda olduğu gibi İslâm hukukunda da keyfiyet aynı idi; yani İslâmda da, hâkim, kendisine arzedilen ihtilâfî,

(1) Bu hususta bakınız : Şakir Berki ve Hayrullah Hamidi : İslâm hususî hukukunun ana prensipleri (Kur'anda hukuk) ; Ankara, 1956,

hukuk kaynakları silsilesindeki sarahata göre hal ve fasl ederdi. Şu halde İslâm hukukunun kaynaklarına hâkim esasları bilmek, bu hukukda adâletin temellerini öğrenmek demektir.

İslâm hukukunun biri aslî, diğeri fer'î olmak üzere iki kaynağı vardır. Biz bu yazıda aslî kaynaklar üzerinde yeteri kadar durduktan sonra, fer'î kaynaklardan da kısaca bahsedip, adâlet teşkilâtının izahına geçeceğiz.

1 — İslâm hukukunun aslî kaynakları.

Aslî kaynaklar dörttür : Kur'an, Sünnet, İcma, Kıyas.

A — Kur'an.

Cenabı Hak tarafından son peygamber Hazreti Muhammede Cibril vasıtasıyla gönderilip, itikad, ibadet, ferdî ve içtimâî ahlâk kaideleriyle, hukuka, iktisad ve maliyeye ilh... ait olup bir camianın bütün ihtiyaçlarını derpiş eden emir ve nehiyleri nakleyeyen lâfızların hey'eti mecmuasıdır ki, bazıları on üç sene Mekke'de bazıları da on sene müddetle Medine'de telâkki olunmuştur.

İslâmiyetten ve İslâm hukukundan bahsetmek isteyen her şahsın, evvel emirde Kur'andaki ahkâmdan haberdar olması, onları baştan aşağı okuyup tetkik etmesi mantık ve ilimin zorladığı bir zarurettir. Bu gün bir kimse Anayasa ahkâmı ile hukukun umumî prensiplerini bilmeksizin hukukdan nasıl bahsedemez ise, islâm hukuku için de keyfiyet aynıdır : Kur'andaki kaide ve esaslarla hukukî müesseselerden bihaber olanların islâmiyeti takdir ve tenkide, islâm hukukunu kötümeye veya methe en ufak ilmî selâhiyetleri olamaz. Zira bilinmeyen şey'in takdir veya tenkid edilmesi fiilen ve mantıken imkânsızdır. (2)

Kur'anı Kerim ahkâmından bihaber olmak muhtelif mahzurlar doğurur ki en mühimleri kısaca şunlardır :

1 — İçtimâî mahzur : Kur'andaki ferdî ve içtimâî ahlâk kaidelerinden haberdar olmayan samimî din sahipleri, din sahasında ne söylenirse, sâfiyetle inanır ve söylenenleri kontrolden mahrum olarak, islâmiyeti yanlış anlar ve yanlış tatbik ederek, din sahasında şunun bunun oyuncağı olmak betbahtlığına çarpılır. En hakikî mürşit, islâmî ilimlerde kur'anı Kerimdir. Ondaki ferdî ve içtimâî ahlâk, medeniyet ve nezahet kaidelelidir. İnsan Kur'anı bizzat okumalı ve tetkik etmelidir. Bunun için de her şeyden evvel okumak ve yazmak bilmek, yani en iptidâî tahsili iktisap etmek zarurîdir. Medeniyetin olduğu gibi, İslâmiyetin de ilk şartı budur. Filhakika, Cenabı Hak Kur'an ahkâmını gönderirken evvelâ "İKRA : Oku" suresini inzal buyurmuştur. (3)

(2) Kur'anın türkçe meali okunmalı, içindekiler anlaşılmalı, indelhace yanlış yoldakiler doğru yola sokulmalı ve bu suretle münevverlik, din sahasında da millete ve dünyaya yardım etmek himmetinde bulunmalıdır.

(3) Bu hakikat, islâmiyetin okuma yazmaya, yani tahsile ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermeğe kâfidir. Okumadan, tahsil yapmadan hakikî islâmiyetden ve islâmiyetin cazib medeniyetinden müstefit olunamaz.

2 — Hukukî mahzur : Kur'anı kerimden haberi olmayan kimse islâm hukukundan ve islâm adaletinden de bihaberdir. Bunun içindir ki, ilerde de görüleceği üzere, islâm hâkimlerinden evvel emirde kur'an ve Hadisleri yutarcasına bilmeleri şartı aranır. Zira islâmda adaletin ana ve itiraz kabul etmez, içtihad ve tefsir ile değiştirilmesine imkân olmayan prensipleri Kur'anı Kerim ile Hadislerdedir. İlerde görüleceği üzere, bu esasları bilmeyenlerden Hukuk âlimi yetişmez ve böyle kimselerin islâm hukukunun üçüncü kaynağı olan (İcma) "islâm doktrin"inde hiç bir rolü olamaz.

B — Kur'anın taknin ve tedvini.

Kur'anı kerimin nasıl tedvin edilmiş olduğu meselesine de kısaca temasda fayda vardır.

Şunu kayd edelim ki, İslâm hukuku, roma hukukunun hilâfına olarak, doğduğu andan itibaren yazılı bir hukuk olarak inkişafa başlamıştır. Bilindiği üzere Roma hukuku bidayetlerde Halkdan gizli ve tefsiri ancak Pontifler (Rahip) tarafından yapılabilen örfü âdet hukuku idi. Bu itibarla Roma'da adâlet, hukuk kaideleri islâmda olduğu gibi halkın ıttılamında bulunmadığından, ekseriya doğru tecelli etmez, pontiflerin tefsiri ne yolda ise o suretle tahakkuk ederdi. Bu mahzurdan dolayıdır ki Oniki Levha kanunları çıkarıldı. Yani Roma'da hukuk ancak bu kanunlarla taknin edilmeye başlandığı halde, İslâm hukuku İslâmiyetin başlangıcından itibaren yazılı kanun şeklinde halkın bilgisine arz edilmekte idi.

Filhakika vahiy geldikçe telâkki olunan ahkâmı hukukiye ve medeniye ve itikad ve ibadete taallük eden kaideler Vahiy kâtipleri tarafından hemen derilere, kemiklere, düz taşlara, tahtalara yazılır birer nüshası cenabı Peygamberin nezdinde saklamak üzere hanei saadete tevdi edilir. (4)

Bu levhaların kaybolma veya kazada zâyi olma tehlikesine karşı, bu suretle zabt edilen ilâhi ahkâm (Âyetler) hafızası pek kuvvetli hâfızlara da ezberletilirdi. Bilhassa âmâ hâfızlar mühimdi. Mamafih, Hz. Peygamber ve arkadaşları ve islâmiyetle müşerref olan bütün zevat karısı, çoluk çocuğu ile kelâmullahı zevk ve heyecanla aynen ezberler, ibadetlerde, mübarek gecelerde tekrar ederek Allahın kitabını tekrar tekrar zihinlerine ve içindeki öğütleri ve kaideleri sine ve benliklerine âdeta perçinlerlerdi. Filhakika Asrı saadet müslümanları devrimiz müslümanlarına nazaran muhtelif sebeplerden dolayı daha samimî, daha ciddî ve daha bilgili idiler.

İlk Halife Hz. Ebubekir zamanında hâfızların ekserisi bir muharebede şehit olduklarından (5) kur'anın hıfzı meselesinde endişe duyan Hz. Ömer'in teklifi ile zabt edilen âyeti kerimeler bir Hey'et tarafından bir araya toplandı. Bu toplanan mushaf, Hz. Ebubekirden sonra Hz. Ömer nezdinde muhafaza edildi, sonra Hz. Osmana intikal etti. Hz. Osman bu

(4) Ali Himmet Berki, a. g. e, sa : 8

(5) Ali Himmet Berki, a. g. e, sa : 8

Mushafdan müteaddit nüshalar yazdırarak islâm câmiasına dağıttı. İşte bu günkü mushaflar Hz. Osman zamanındaki mushafların aynıdır.

İslâm hukuku tam ve saf manasiyle ilâhi hukuk olduğundan (6) Kur'an ve Hadislere müstenit ahkâmında en ufak değişiklik ve içtihad kaypaklığına mütehammil değildir. İcma ve kıyas sahalarında fikir ve tefsir ayrılıkları olabilir. Zira, ilerde de görüleceği gibi, icma, içtihad ve kıyas tefsir zümresindedir. İctihad ve tefsirde ise her hukukcu mucib sebeblerini belirtmek şartı ile aksi fikir serdine ilmen mezundur. Mafih, hemen işaret edelim ki, islâm hukuku bakımından icma ve kıyas sahasında fikir beyan edebilmek için de her şeyden evvel Kur'anı ve Hadis ilmine kuvvetli bir vukuf şarttır. Aksi halde içtihad ve tefsir sahasında yürütülecek fikirler, Kur'anı kerim ve Hadislere aykırı, ve binnetice, yanlış olur. Zira hiç bir icma ve kıyas Kur'an ve Hadislere muhalif olamaz. İlerde de görüleceği üzere, esasen İcma ve kıyas Kur'an ve Hadislerde hüküm bulunmadığı zaman müracaat edilebilen hukuk kaynaklarıdır. Bunun içindir ki İslâm doktrininde İctihad sahibi meşhur hukukcular, mektep tesis eylemiş namdar hukuk âlimleri, Kur'anı ve Hadisleri içercesine öğrenmişlerdi. İslâm medeniyeti ile islâm hukukunda Kur'an ve Hadisleri bilmeksizin içtihad kurmaya çalışmak, ve hattâ fikir yürütmeğe kalkışmak, bu gün Medenî kanun veya ceza kanununu bilmeksizin hukuk ve ceza sahasında konuşmaya, söz sahibi olmaya benzer.

C — Kur'an zamana göre tebdil edilemez.

İslâm hukukunun ilk kaynağı olan Kur'andan bahse son vermeden evvel, ihtiyaçların ve devrin değişmesi nazara alınarak kitabullahın bazı maddelerinin (Âyetler) devre uydurulması manasını da ihtiva eden islâm'da reform fikrine de, münhasıran dinî, mantıkî ve ilmî delillerle cevap vermeye çalışmakta fayda vardır.

Hiç şüphe yok ki Allah tarafından 23 senede peyder pey ve vahiy suretiyle (7) inzal buyrulan son mukaddes kitab yine Cenabı Hak tarafından siyanet buyrulacak ve hecası tebdil edilmeyecektir. (8)

(6) Zira Tevrat, İncil gibi mukaddem mukaddes kitaplar zamanla insanlar tarafından değiştirilerek bunlardaki hukuk ilâhi olmaktan çıkmış ilâhi ve beşerî mahiyet almıştır Kur'anı kerim ise devrimize kadar hiç bir değişme kayd etmemiştir.

(7) Kur'anı kerim âyetlerinin vahiy suretiyle nâzil olmayıp Hz. Peygamber tarafından söylenen sözler olduğunu iddia edenler mevcuttur. Bu iddialar yanlıştır. Bu hususta deliller için : Şakir Berki "Kur'an bir filozofun eseri değildir" adlı olup (İSLÂM) Dergisinin 22. Sayısının 6. Sahifesinde münteşir yazımıza bakınız.

(8) Hz. Musa ve Hz. İsa ilh. Peygamberlerin getirdikleri Tevrat, İncil, Zebur ilh. gibi kitaplar da nâzil oldukları devre göre hak dinini, yani İslâmiyeti telkin ve meşretmişlerdir. Bu, bütün Peygamberleri Hak peygamberi olarak ilân eden Kur'anı kerimle sâbittir; bu hususta bakınız : Şakir Berki, Kur'anda Peygamberler tarihi, Ankara, 1957. Bunun içindir ki bütün İslâm âlemi Hz. Muhammedden evvel gönderilen peygamberlerin hepsini hürmetle anar. Uzun ve üzerinde sahifelerle durulabilecek mahiyette olan bu mesele hakkında burada fazla yazmaya mahal yoktur.

Semavi kitaplar beşerin tarih boyunca ihtiyacına göre indirilmiş olduğundan Kur'andan başka kitapların cenabı Hak tarafından ebediyete kadar devam edeceği vaad edilmiş değildir. Fakat Kur'an bütün beşerin her nevi ihtiyacını karşılayan ahkâmı muhtevî bulunduğundan Cenabı Hak bu son kitabın değişmeyeceğini ve tarafından muhafaza edileceğini beyan buyurmuştur : Hicr sûresi, Âyet : 9

2) Mantıkî ve ilmî deliller.

Yukarda Kur'anın değişmeyeceğini ifade eden dinî delile temas olundu. Şimdi aynı meselenin mantıkî ve ilmî delillerine temas edilecektir :

Kur'anı kerimdeki kaidelerin hepsi, modern hukuk ve ahlâk sistemlerindekilerine tamamen uymaktadır : Hırsızlık memnuniyeti, ırza, namusa ve şerefe tecavüz yasağı, zina (9) memnuniyeti, fâhiş faizle (10) borç alanları istismar yasağı; kanunlara saygı; (11) isyan ve ihtilâl memnuniyeti (12), adalet, müsavat, hürriyet; borca ve muahedelere sadakat (13); hüsnü zan, yani hüsnüniyet, (14) Kadın hürriyeti, onlara şefkat ve adletle muamele ilh gibi modern hukuk sistemlerinde mevcut olan esaslar, medenî ve hukukî terbiye kaideleri kur'anı kerimde de mükerreren mevcuttur. Buna inanabilmek için bu kitabı mantık ve ilim zihniyeti ile okuyup tetkik etmek icab eder.

Kadınların hürriyeti, kadınlara adaletle ve şefkatle muamelede islâmiyetin meçhulü olan hususlardan değildir.

Muhtevası modern ahlâk ve hukuk kaideleriyle mutabakat halinde olan bir kitabı değiştirmeye kalkışmak elbetde ki mantıkî ve ilmî bir iddia olamaz. (15)

2 — Sünnet :

İslâmiyetin ve İslâm hukukunun ikinci mühim kaynağıdır. Sünnet son peygamber Hazreti Muhammedin insanlara örnek teşkil edecek mahiyette olan sözleri, fiilleri ve sükûtudur.

Sünnetin kısımlarını ve her birine ait misallerini kayd etmeden evvel, sünnet için iktiza eden umumî şartların kısaca izahına ihtiyaç vardır.

Hazreti Muhammedin her sözü, her fiilî ve her sükûtu sünnet değildir. Sünnet olabilmesi için şu şartlar lâzımdır.

(9) Zina modern hukuk sistemlerinde ve medeni kanunda memnudur.

(10) Fâhiş faizle mücadele eden nizamname ve kanunlar modern hukuk sistemlerinde yer almıştır. İslâmiyet, azın daima çoğu, yani fâhiş davet edeceğini nazara alarak, fâizi tamamen men etmiştir. İçki ve kumarın reddedilmiş olması da aynı esasa binaendir.

(11) Bu gün dünyanın her tarafında ilk medenî ve hukukî terbiye mer'î kanunlara saygıdan ibarettir.

(12) İsyân ve ihtilâl gibi hareketler, gerek ferdi, gerek ma'şeri hukuku ve menfaatleri alt üst eden, kurunun yanında yaşları da yakan ve bu itibarla adaletsizliklere mahal veren hareketler olduğundan hukuk tarihinde ve modern hukukta hiç bir Devlet kanununda Halka isyan ve ihtilâl hakkı diye bir şey kabul edilmemiş, bilâkis, böyle hareketlere tevessül şiddetli cezalarla müeyyidelenmiştir.

(13) Bu gün de beynelmilel en takdire şayan, milletleri birbirine itimat hisleriyle kardeş kılan hareketlerden ilki muahedelere riayet ve borca sadakattir. İşte islâmiyetin çabuk yayılarak gönülleri bağlamasının mühim sebeplerinden biri de ahde vefaya olanca ehemmiyeti atfetmiş bulunmasıdır.

(14) Eski ve yeni hukuk sistemlerinin hepsinde (Hüsnüniyet) asıldır. Aksi halde muamelâtda istikrar ve itimat tesisine imkân olmazdı ve Ticarî hayat felce uğrardı. Bunun içindir ki islâmiyetde ve onun temeli olan muhtesem kitapda Hüsnüniyete de olanca ehemmiyeti atf eyleyen âyetler mevcuttur.

(15) Şu halde İslâm'da reformdan gaye, Kur'an ve Hadislerdeki ferdi, içtimai ahlâk kaideleriyle hukukî ahkâmı tebdil olamaz. Olsa olsa İslâmiyeti asıl kaynaklarından güzelce öğrenip hakkıyla tatbik etmek temennisine inhisar edebilir. Bunu temin için de İslâmiyeti derslerle, yazılarıyla ve hattâ konferanslarla öğretmek lâzımdır.

1 — Söz veya fiil Hazreti Muhammedin alelâde insanlık hasletinin eseri olmamalıdır. Hazreti Muhammed de bir bakımdan bizler gibi insan olduğundan (16) insanlık vasfına ait bir takım câri söz ve fiilleri mevcuttu. Meselâ boş zamanlarından bazı vakitlerini uyku ile geçirmesi, arkadaşları ve ev halkıyla münakaşası, canının sıkılması anındaki hareketleri ilh... hep insanlık vasfına ait hareketler olup sünnet addedilemez.

2 — Hataen söyledikleri ve zuhul eseri olarak yaptıkları hareketler de sünnet değildir. Zira böyle hareketler insanlar tarafından emsal, nümune olarak takip edilemez.

Hazreti Muhammed de bir insan olduğundan ondan da hatâ sadır olurdu. Ancak bizlerle arada şu fark vardır ki, bizlerin hatası çok ve vahim neviden olabileceği halde peygamberlerin hatası pek cüz'î ve bizimkilere nazaran hafiftir. Nihayet alelâde insanlardan ibaret olan bizler, hatalarımızdan caymayı bir şahsiyyet ve gurur, inat meselesi yaptığımız halde, Hazreti Muhammed ve sair peygamberler hatalarından hemen caymayı faziletin büyüğü addeden âli şahsiyetlerdir.

Hazreti Muhammedin bir insan olmak hasebile nadiren de olsa bazı hatalar işlediği Kur'anı Kerimdeki bazı ayetlerle sâbittir. Filhakika Kur'anı Kerimde yalnız Hazreti Muhammedi ikaz makamında âyetler vardır.

Hülâsa Hazreti Muhammedin hatâen yaptığı işler veya söylediği sözler sünnet addolunamaz.

3 — Bir fiil veya hareketin sünnet olabilmesi için o fiil ve hareketin peygamberlik vasfına münhasır olmaması icab eder. Meselâ Hazreti Peygamberin uzun namaz kılması, gece uyanarak Allaha kendisini verircesine teheccüt namazı eda etmesi o büyük insanın başarabileceği bir iştir. Diğer müslümanlar namazlarda onun gibi uzun zaman duramazlar ve onun gibi teheccüt namazı eda edemezler. Esasen Hazreti Muhammedin bir sünneti kavliyesi (Hadis) cemaatle namaz kılınırken imamların namazı uzatmamalarını âmirdir (17).

Namazların rekâtları ve rükû ve secdeler hep sünneti fiiliyedir, yani ibadette bunlara aynen riayet olunacaktır. Binaenaleyh hakikî müslümanlar ibadet şeklini değiştiremezler. Ne beş vakit namazı iki vakte indirebilir, ne namaz şeklini ve secde usulünü değiştirebilirler.

Sünnetin şartlarını bu suretle kısa olarak gördükten sonra, nevelerini arzedelim. Üç nevi sünnet vardır :

A — Sünneti kavliye,

(16) Muarızları Hazreti Muhammede "Sen nasıl peygambersinki bizim gibi yemek yer, çarşı ve pazarlarda dolaşırsın" diye itiraz ederlerdi. Halbuki Kur'anı Kerimde Muhammedin bir melek, bir ilâh değil bir insandan ibaret olduğu beyan olunmaktadır : Ş. Berki, Kur'anda Peygamberler Tarihi, Ankara, 1958, sayfa 94.

(17) Bu hadis eyi anlaşılmalıdır : Alelacele namaz kıldırmak manasına değildir. Kısa, fakat usulüne göre namaz kılma zaruretine işarettir.

B — Sünneti fiiliye.

C — Sünneti takririye.

A : Sünneti Kavliye.

Hazreti Muhammedin sözlerinden ibarettir ki, Kur'anı Kerimde sa-
rahat bulunmayan hallerde bir ihtilâfı halle yarar.

HADİS de denilen sünneti kavliyyeler, bazen Kur'anı Kerimde mevcut olmayan hususlara dairdir. Ekseriya Kur'an ahkâmını teyid eyleyici ve tefsir edici mahiyettedir.

Hazreti Muhammede atfedilen her söz hadis değildir. İslâmiyete ve İslâm hukukuna kaynak teşkil eden hadisler, sahih, yani Cenabı Peygamber tarafından söylenmiş olduğunda şüphe olmayan Hadislerdir. Hangi sözün sahih olduğunu anlamak için bizzat Hazreti Peygamberin koydukları kıstas bizce pek mühimdir : "Hangi söz ki mantık ve şuurunuzda aksülamel yaratmaz, o benim sözümdür" mealindeki Hadis cidden en emin kıstası teşkil eder. Şu halde biri "Erkekler kadınlardan daha müslümandır" şeklinde bir hadis vardır dese, bu doğru değildir. Esasen mantıka aykırı olan bu söz Kur'anda olduğu gibi hadislerle de mükerreren red olunmaktadır. Yine meselâ biri "hamamda çı çıplak gezmek câizdir" şeklinde bir hadisin mevcudiyetinden bahsetse, bu da uydurma bir hadistir. Zira setri avret gerek Kur'anı Kerimde, gerek hadislerde emredildiği gibi aklı selim, mantık ve ahlâkı umumiye de setri avredi kabul etmektedir. Filhakika bu gün bile en medenî ve en liberal memleketlerin banyo ve hamamlarında dahi çı çıplak dolaşmak kanunen memnudur.

Bir Hadisin sahih veya gayrı sahih olup olmadığını anlayabilmek için iki kıstas daha vardır :

1 — Kur'anı Kerimin sarıh ahkâmını "âyetler" cerheden sözlerin Hadisle alâkası yoktur.

2 — Hazreti Muhammedin sahih olduğu tevatürle malûm hadislerine (18) aykırı sözler Hadis değildir.

Hadislerin bir de kudsî ve kudsî olmayan ne'v'i vardır : Kudsî hadis demek, vahiy tarikiyle söylenen Hadis demektir. Diğerleri Hazreti Peygamberin kendiliğinden söylediği sözlerdir. Kudsî olsun, kudsî olmasın her sahih hadis İslâmî ilimlerde ve İslâm hukukunda Kur'anı Kerimden sonra ikinci kaynaktır.

B — Sünneti fiiliye.

Hazreti Peygamberin sözle olmayan, sırf hareketle ifade ettiği örnek hattı hareketleridir. Meselâ Hazreti Muhammedin her yemekten sonra ve yatmadan evvel dişlerini fırçalaması, su içerken yavaş ve yudum yudum içmesi ilh... bu gün bile tibben desteklenmesi kolay olan sıhhî direktifleri muhtevi sünneti fiiliyelerdir. Yine, zina yapıp da kendisine reem için gelen bir kadının zinaya dair itiraflarını duymamazlıktan gelmiş

(18) Bu sözleri SAHİHİ BUHARİ de bulabilirsiniz.

olmak maksadıyla o kadın konuşurken başlarını başka tarafa çevirmeleri ve recim gibi ağır bir cezayı tatbik hususunda müsamaha ve nasafetle af ve merhametle hareket etmek lüzumuna işaret eden ve hukuk sahasıyla alâkalı bir sünneti fiiliyedir. Kezalik bir şeyden hoşlandıkları vakit tebessümle iktifa eyleyip kahkaha ile çılginca gülmemeleri de bu gün bile içtimaî değeri olan, millî ve beynelmilel âdabı muaşeretde nazarda tutulan bir sünneti fiiliyedir. Düşündükçe daha bir çok sünneti fiiliye misalleri verilebilir.

C — Sünneti kavliye.

Hazreti Peygamberin yapılan bir işe şahit olup da ona muhalefet etmemesi, sükût ile mukabele eylemesi, o fiili zımnen tasvip etmesi demektir. Binnetice, şahit olduğu halde sükût eylemiş olduğu fiililer de mübah, yani içtimaî veya hukukî hayatta meşrû, câiz olan hareketlerdendir.

Peygamberler câiz olmayan fiil ve hareketleri hatır için tasvip eyleyen şahsiyetlerden değildir. Binnetice Hazreti Muhammed de huzurunda cereyan edip de Kur'an ve Hadislere, ahlâk ve âdaba aykırı bulunan hiç bir gayrı meşru hareket karşısında sükût etmez, bu hareketin doğru olmadığını açıkca beyan eylerdi. Binaenaleyh sükûtla vâki sünnetlere de icabet edilir. Meselâ çalgı çalmak (19), oyun oynamak gibi fiillere Hazreti Peygamber müdahale etmezlerdi.

İcma ve kıyas ile talî hukuk kaynaklarını görmeden evvel bir cihe-tin kaydı zaruridir : Bazı sözlerde ve yazılarda İslâmiyeti ve binnetice İslâm medeniyetiyle İslâm hukukunu yalnız Kur'anı Kerime hasredici kayıt ve iddialar bulunabilir. Böyle iddialar sakatdır. İslâmiyet ve İslâm medeniyeti Kur'an ve sünnetlere, İslâm hukuku da, Kur'an sünnet, icma, kıyas ve örfü adet gibi diğer tâli kaynaklara müsteniddir.

(Devam edecek)

(19) Mescitlerde hiç çalgı çalınmadığı ve oynamadığı için bu hususta sünneti kavliye de yoktur. Binnetice cami ve mescitlerde ibadet bahanesiyle olsa bile çalgı çalınıp oyun oynanmaz. Zira oralar sünneti fiiliyeye göre secde ve Allahı tazim binalarıdır. Hazreti Muhammedin ve arkadaşlarının cami ve mescitlerde çalgı ve oyunla ibadet ettikleri hiç görülmemiştir.